

Kapittel 9A – til barnets beste

Rapport fra erfaringssamling i Trøndelag

Skolelederforbundet, Utdanningsforbundet og KS i Trøndelag inviterte i høst skoleeier, skoleledere og tillitsvalgte til samling for å se på erfaringer og muligheter rundt forebygging og håndtering av 9A-saker.

Den 16. og 20. september 2019 var over 200 skolefolk samlet i Namsos og Trondheim. Samlingene startet med faglige innlegg fra Selma Lyng (Oslo MET), Ingrid Lund (Universitetet i Agder) og Jorun Sandsmark (KS). Vi fikk også høre noen kommuneeksempler.

Det var forberedt prosessarbeid for å få inn flest mulige innspill fra deltakerne på samlingene, med syv aktuelle problemstillinger. Disse innspillene er samlet og sortert i denne rapporten.

Problemstilling nr 1:

Hvordan ivareta ansattes og skolelederens rettssikkerhet på en god måte i 9A-saker?

Ledelse:

- Uklarheter, og usikkerhet om hva som skjer i slike saker kan gjøre det utrygt for ansatte. Retningslinjer og tydelig ledelse kan hjelpe på dette.
- God tillit og trygghet mellom ledelse og ansatte er viktig.
- Debriefing og ettervern – skoling/kursing av ledere og ansatte
- Viser seg at dokumentasjon blir viktig, logging, og at tillitsvalgte involveres – sørge for at den ansatte får bistand (ATV). Rutiner for dette på skolen er viktig.
- Dokumentasjonen på uttalelser fra den ansatte bør sendes til FM selv om dette ikke alltid etterspørres (står også under fylkesmannen)
- Lederens omsorgsansvar er like stort overfor uansett om den ansatte har gjort noe galt eller ikke
- Sikre kontradiksjon i tidlig fase – forvaltningsloven opp mot opplæringsloven

Utfordring:

- Utfordring at det ligger informasjon i ansattes «mappe» selv om det konkluderes i at den ansatte ikke har gjort noe galt. Dette kan hentes frem senere, blir ikke «renvasket».
- Også et spørsmål om hvilken informasjon som ligger på den ansatte, og konklusjon i saken.
- Vanskelig å stå som arbeidsgiver/ leder i en sak der den ansatte får alvorlig anklager på seg – kan gi utslag i oppfølgingen av den ansatte
- Vanskelig å følge opp den ansatte på en god og omsorgsfull måte

Tillitsvalgte:

- Tillitsvalgte må ta opp med arbeidsgiver: Hvordan ivaretas de ansattes rettssikkerhet og arbeidsmiljø i vår kommune?
- Dialog med tillitsvalgt, kan være en god støtte for de ansatte

Fylkesmannen:

- Skolestemmen og profesjons-stemmen må frem i større grad, kontra foreldrestemmen – dette tas for lite hensyn til i dag. FM må i større grad etterspørre dette hos skoleledelse.
- FM kan også være en viktig partner for råd og dialog – og dette er viktig å forsterke – FM rådgivende funksjon.

- FM opptatt av den krenkede, men ikke andre impliserte
- Dokumentasjonen på uttalelser fra den ansatte bør sendes til FM selv om dette ikke alltid etterspørres

Generelt/annet:

- Arbeidstilsynets rolle – hvordan kan dette organet brukes?
- Lengre tidsfrist i behandling av sakene, dette kan øke kvaliteten på dokumentasjonen i noen tilfeller
- En mer tydelig definisjon av begrepet «krenkelse»
- En 9A-sak er noe man skal stå sammen om, dele informasjon med ansatte i skole/sfo
- Løse det på lavest mulig nivå
- Medias innblanding truer rettsikkerheten

Problemstilling nr 2:

9a saker knyttet til enkeltelever kan få konsekvenser for andre elever. Hvordan ivareta både enkelteleven og medelevene/fellesskapet?

Fokus på forebygging:

- Skolen er en øvingsarena for sosiale ferdigheter. Foreldregruppa bør «skoleres» i hvordan det er å være skoleforeldre. Foreldre kan være med å forsterke en negativitet. Elever er ofte mer rausere enn foreldre
- Øve på å ta perspektiv – «Hva har du gjort for at andre skal føle seg vel i dag?» En øvelse for både barn og foreldre.
- Åpenhet og dialog. Bygg relasjoner i fredstid. Tryggheten hos barnet går gjennom foreldrene, som av og til også må oppdras.
- Viktig at en også bruker mye tid på å utvikle nettverk.
- Der fellesskapet står sterkt er det få saker. Og vice versa. Kan bli for stort fokus på enkeltbarnet – viktig å jobbe med hele gruppa. Saker kan eskalere fra enkeltelever til grupper
- Viktig med god og tidlig informasjon til foreldrene.

Rammebetingelser og kompetanse:

- Vi må si fra om avgrensinger i egen kompetanse og be om hjelp
- Kontaktlærerressurs er for liten i forhold til arbeidsoppgavene.
- Bruk av ressurser. 9a sak er krevende. Det tar ressurser fra annet arbeid og forebyggende arbeid.
- Mulighet til å være tett på. God voksentetthet, ulik fagkompetanse inn i skolen.
- Hvordan kan skolene gi eleven tilgang til lavterskel tilbud. Psykisk helse er viktig
- Kort responstid kan av og til være krevende. Behov for mer tid til undersøkelse og dokumentasjon – kan føre til et bedre grunnarbeid og bedre utgangspunkt for videre arbeid.
- Det er viktig å ha rutiner i forhold til krav om innsyn i en sak. Viktig og ivareta personvernet samtidig som man viser resten at det jobbes. God og tidlig informasjon til alle berørte parter.

Skoleeier:

- Viktig med støtte fra skoleeier. Ha beredskap og plan for hvordan følge opp saker, særlig når det har kommet 9A- saker.

Tiltak:

- Når og hvordan bruker en sosiometriske undersøkelser.
- Jobbe med gruppedynamikk, jobbe med enkeltelev, styrke hjem skole samarbeid. Tett oppfølging, raske tiltak, god kommunikasjon, oppfølgingsmøter.
- Hvordan få tak i alle opplysninger. Kvalitetssikring av opplysninger. Fakta
- Åpenhet og dialog. Formulering av tiltak viktig. 9a med en gang en begynner å jobbe med det. Helsepsykeleier kan bringe inn nye perspektiv. Skoleteam/veileder kan bringe inn nye perspektiv. Synliggjøre tiltak. Relasjon må være etablert/bli etablert. Samtale. Lytte ut. Hente fram det som er gjort forebyggende i konkrete saker. Tett oppfølging - snakke med Åpenhet kanskje allerede fra 1. trinn. Skape aksept. Involvere foreldre i løsning.

Skole:

- Det må bygges klassemiljø, skapes gode relasjoner. Skolekultur
- Skolen/fagene er det felles prosjektet til denne gruppa. Det er dette som knytter dem sammen og som de har felles
- Når en først er havnet i en 9a-sak snakket alle gruppene om dette med åpenhet. Barn og ungdom er rause og fulle av empati, dersom en får lov til å dele utfordringer åpent vil dette hjelpe masse. Foreldre som er informert om spesielle situasjoner vil også være villig til å gjøre en ekstra innsats. NB! Taushetsplikt, viktig å spørre om tillatelse før enkelte ting deles.
- Tiltak i 9a-saker går stort sett alltid på gruppenivå. Det må det også gjøre for å ivareta alle.
- Skolen må utvikle en god verktøykasse slik at de er i stand til å løse utfordringene.
- Sosial veiledning. Forebyggende tiltak. Øve barn i å forstå ulikheter. Snakke med og lytte ut - uten å ta part. Prøve å se og anerkjenne. Anerkjennende kommunikasjon. Få med hele gruppen på løsningsforslag. Åpenhet - involverte elever. Slå ring rundt - skape forståelse.
- Sjekke ut ordentlig hva eleven egentlig sier. Hvem er involvert? Alltid trekke inn flere som en del av løsningen. Parallell aktivitetsplaner - om mulig samkjørt. Direkte dialog med eleven. Fokus fra problem til løsning. Sett og hørt!
- Informasjon om klasseledelse til foreldre
- Krav til gode undersøkelser, kontradiksjon.

Barnet/hjemmet:

- Dialogen med foreldre er viktig, dette var også alle gruppene innom. «Oppdra» foreldrene – vil du være en del av løsningen eller problemet. I saker som har gått galt skyldes det ofte dårlig kommunikasjon med foreldre.
- Konflikter mellom foreldre avspeiles mellom elevene
- Skolen er bare en del av elevenes hverdag. Fritid og hjem må med

Problemstilling nr 3:**Hva ser dere som de største utfordringene i håndteringen av 9 A saker?**

- Sosiale medier. Foreldre går nødvendigvis ikke foran som det gode eksempel
- Behandling av sakene tar mye tid. Tidspress utfordrer den nødvendige kommunikasjonen/dialogen. Tidsfrist skaper unødige utfordringer med god prosess/dialog.
- Må skille mellom aml og opplæringsloven
- Treffe med riktige tiltak
- Ivareta alle de andre i sakene
- Komme tidlig inn i saken, sett fra skoleleder. Lettere å lykkes.
- Samarbeid med foreldre når dette har skjært seg.

- Er det gode nok systemer i kommunen? Store forskjeller mellom skoler mht loggføring
- Retningslinjer som tolkes likt. Hvem gjør hva når?
- Foreldresamarbeid. Se sin rolle utover eget barn. Foreldre tar gjerne eget barns perspektiv.

Mulige løsninger:

- To- lærersystem
- Se til retningslinjer i fylkeskommunen – noe å tenke på for kommunene.

Problemstilling nr 4:

Hva trenger dere av verktøy og bistand for å håndtere 9A-sakene framover?

- Kurs fra Fylkesmannen på temaet eks. hvordan de håndterer saker, hvilken dokumentasjon vi trenger, prosedyrer for å ivareta lærerne.
- Maler for dokumentasjon, tiltak, aktivitetsplaner, ansvarsforhold, håndtering, ivaretagelse,
- Eksempler fra UDIR med muligheter for lokale tilpasninger.
- Kommunenettnettverk, interkommunalt nettverk
- Bruke Arbeidsmiljøloven mer aktivt når ansatte kommer opp i 9A-5-sak.
- Synliggjøring av alle ressursene som er tilgjengelige.
- Ambulerende ressursgruppe fra kommunen og/eller fylkeskommunen. Innsatsteam: rektor, avd.ledere, spesialpedagoger, sos.ped.rådgiver, sosiallærer,
- Kommunen: personalavdelingen, oppvekstavdelingen: ha oversikt over antall saker i kommunen
- System for å bruke hverandre på skolen.
- Spille på lag med foreldrene, gjennom eks. FAU, skolemiljøutvalg
- Samarbeide med MOT: de har verktøykasse.
- Bistand fra fagforeninger.
- Nettside: lysløype hva du skal gjøre, dokumentasjonsmaler, gode eksempler.
- Klare nasjonale retningslinjer der alle gjør likt fra skole, skoleeier Fylkesmann osv.
- Arkivsystem som er praktisk og kan arbeide med kontinuerlig;
- Forskning på tiltak: hva virker og hva virker ikke.
- Bruk av ekspertisen på ulike Universiteter, høgskoler osv.
- Konstruktiv Fylkesmann som bidrar med råd og veiledning=sparringspartner.
- Staben på kommunen; oppvekstetaten, personalavdelingen, kommunepsykologen osv.
- Bruke Mobbeombudet som sparringspartner.
- Veileder for nyutdannede og som ikke har nok erfaring på dette feltet.
- Juridisk hjelp fra kommunens-/fylkesmannens jurist.
- Hvordan lykkes man med samtalen med eleven? De åpne spørsmålene? Er elevens stemme tydelig?
- Eksempler på konkrete tiltak som kan settes inn. Idebank.
- Muligheten til kontradiskjon savnes. Veiledning i hvordan man støtter lærerne.

Problemstilling nr 5:

Hvordan kan samarbeidet mellom aktørene rundt 9A sakene forbedres fremover?

Aktører kan være: foresatte, elever, lærere, miljøterapeuter, helsesykepleiere, ulike team som er på skolene, PPT, barnevern, fylkesmann. Sakens kompleksitet og problematikk styrer hvem som skal være med. Hver sak har sine løsninger. Trekke med korps og fotball – når utfordringene skjer på disse arenaene – utenfor skoletid.

Foreldre

- Møte med foreldre er veldig viktig. Vise respekt, lytte, ta på alvor for å lykkes med å få en god sak. Ta på alvor det foreldre kommer med og trykke dem på at vi vil det beste for barnet deres. Viktig å anerkjenne at dette er et problem. Hvordan aktørene møter hverandre – holdninger til hverandre, lytte til den andre – finne løsning sammen. Innkalle foreldre umiddelbart. Sette inn tiltak foreldre også har tro på. Rektor, lærer - og foreldre starter opp.

Skolen

- Skolene må forbedre seg selv. Jobbe med hele personalgruppa. Systemrettet arbeid. Hvordan skal man møte familier. Hva er riktig måte å angripe tematikken på? Kan det være noen felles kjøreregler for oppstart av sak?
- Kompetanse. Oppdagerkompetanse- og vit hvor man skal si fra når noe avdekkes. Kan ikke ha forventning om at alle lærere skal ha spisskompetanse på alle områder.
- Viktig kompetanse å vite når man kommer til kort. Det må være greit å si fra til rektor når man ikke kommer lenger med egen kompetanse, at hjelp trengs. Forebygge mye på relasjon og klasseledelse – PPT bistå i kompetanseutvikling.
- Veldig viktig å varsle/involvere foreldre tidlig. Gjerne før man starter sonderingen/undersøkelsen av saken. Ta en telefon eller inviter til et møte. Ikke bruk mail.
- Dersom skolen er flink til å ta tak i sakene tidlig, diskutere skolemiljø med foresatte, blir det enklere å samarbeide godt når problemene oppstår
- Mange av tiltakene vi setter inn vil fungere godt for hele klassemiljøet, ikke bare for de elevene tiltakene er ment å treffe.
- Hvordan kan vi få foreldrene til å samarbeide best mulig. Hvordan er kommunikasjonen i foreldregruppa, og hvordan kan vi jobbe godt med denne dialogen fra dag 1 på skolen. Her kan vi forebygge mange av de problemene som kan oppstå senere. Skolen må sørge for godt foreldreklima tidlig.
- Forventningsavklaring i starten av skoleåret. Lage et godt samarbeidsklima før problemene oppstår. Gjerne på klassenivå. God dialog mellom hjem og skole.

System

- PPT sin rolle noe uklar. Skal det henvises som systemsak?
- Det er for mye opp til hver enkelt skole hvordan man behandler slike saker. Det burde være mer felles fra skoleeier. Kanskje også på landsplan.
- Kultur for å ta kontakt. Fylkesmannen kan brukes som rådgivende før det blir 9a- saker. Det hadde vært ønskelig med en hjelpetelefon/rådgiverlinje til fylkesmannen. Mer rådgivende rolle enn utspørrende.
- Samarbeid mellom tjenester i kommunen. Felles etikk, felles mål til slutt. Hvordan skal vi samarbeide? Lage gode samarbeidsrutiner.
- Man vil få tydeligere forventninger til hverandre som fagpersoner. Veiledning til skolen samtidig.
- Ha miljøteam som jobber med skolemiljø.
- Faste møtepunkter i laget rundt eleven. PPT, helsesøster, bup, barnevern, skoleeier. Ressursteamene – skal kjenne hverandre.. Må vite om hverandre. Kontinuerlig. Kjenne kompetanse til hverandre.
- Tverrfaglig team overordna i kommunen på kompliserte saker.
- Systematisk arbeid må til. Skolen trenger flere yrkesgrupper enn lærere for å kunne løse alle slike saker. Pedagogisk kompetanse hjelper ikke på alle problemer som oppstår i/utenfor klasserommet.
- Vennlighet er undervurdert som strategi i møtet mellom aktørene. Tolke hverandre positivt. Alle gjør det de gjør av god vilje eller i mangel på gode strategier.

Problemstilling nr 6:

Forståelsen av begreper som krenkelse, grensesetting, kritikk og uenighet flyter over i hverandre. Hvordan kan dette tydeliggjøres?

- **Begrepene:** Det er subjektive forståelser av disse begrepene, ulike innganger til det. Beror på erfaringer, robusthet. Kritikk kan være både positivt og negativt. Krenkelse er veldig personlig. Kan man velge å ikke bli krenket?
- Robusthet, både til barn og foreldre, men spesielt foreldre. Egne erfaringer vil virke inn i rollen som foreldre. Barn og foreldre er forskjellige og forskjelligheten må møtes med det.
- Klare å skille de som har det vanskelig (sårbare barn) fra andre. Barns sensitivitet er forskjellig.
- Begrepene må diskuteres i kollegiet, med foreldre på foreldremøter og med barna. Bygg relasjoner i og ta det opp i fredstid. Det er også læring om at livet må tåles.
- Hva slags standarder/forventninger har vi i voksengruppa? Gjelder de samme reglene oss?
- Det må trenes på å bli utsatt for kritikk, grensesetting og uenighet uten å oppfatte det som krenkelse.
- Fokuser på følelsene vi har, å bli fornærmet mm. Komme seg over, vi må tøffe opp barna.
- Utdanningsdirektoratet bør pressere hva som legges i begrepene.

Muligheter:

- Fra fagfornyelsen kommer begreper som selvregulering. Fint utgangspunkt for å bli mer robust sammen. Gi hverandre eksempler.
- Raushet er et fint begrep å snakke mye om.
- Bruke uenighet til noe positivt.
- Fem forventninger til elever, foreldre og lærere.
- Trene på sosial kompetanse/ lekkompetanse.
- Trivselsregler, akseptere ulikhet, lytte til andre, tydeliggjøre hvordan vi ønsker å ha det sammen.
- Fokus på fellesskapet og lagspillere. Vekk fra individfokus til fellesskap.
- Vi må endre oss, da endrer også barn seg. Hvis vi lytter til foreldrene, kan vi spille på lag. Inngå konkrete avtaler som er lette å følge opp.
- Bygge struktur, sette grenser som gjør det lettere for barna.

Problemstilling nr 7 (kun i Namsos): FNs barnekonvensjon gir klare føringer om barns rett til å bli hørt. Hvilke muligheter og utfordringer gir dette i arbeidet med kapittel 9A?

Viktige utgangspunkt/stadfesting/holdninger:

- Rett til å bli hørt, men ikke rett til å rett.
- Å bli hørt betyr ikke å ha rett til innsyn i tiltakene og andre barn.
- I utgangspunktet er det barnet sier sant.
- Alle stemmer skal høres, alle har rett til å bli hørt.

Utfordringer:

- Aldersperspektivet her, hvem sin stemme hører vi egentlig? Krav til den voksne som hører saken.
- Verktøy for å få fram barnets stemme er viktig. Mangler?
- Barnets stemme vs voksnes meninger i bakgrunnen. Foreldre er sterke og kan blande inn tidligere hendelser.
- Det samiske perspektivet, rasisme.

- Taushetsplikten kan begrense sakens belysning (et barn er «motparten»).
- Kulturforskjeller kan skape utfordringer
- Tid er ei utfordring.
- Det er ikke alle barna vil snakke med. Kan de velge person er det flott.
- Språk og tolk, viktig at det ikke blir misforståelser.
- Skjerming av tid og arenaer til å gjøre denne jobben.
- Ulik hørekompetanse, hva hører du og hva er du villig til å høre. Forutinntatt og tolke..
- Barnet må få komme til ordet, at barnet føler at det kommer og blir tatt på alvor. Subjektivitet er viktig.
- Foreldre sier noen ganger nei til at barnet får snakke, hva da?
- Hva betyr det å bli hørt, det finnes flere metoder, elevundersøkelser.
- Tidstyv og dokumentering. System er viktig.
- Elevantall og organisering av en skole spiller en rolle.
- Virkelighetsoppfatningen til barnet, aldersavhengig.
- Konsekvenstenking hos barnet, tar på seg skyld for andre.
- Hvordan føre disse samtalene uten å legge begrensninger?
- Viktig å ikke være forutinntatt inn i samtalene.
- Maktmiddel- Kan det å bli hørt brukes som et redskap til å lage furie. For å ramme lærer og medelever.
- Hvordan ta vare på alle i klassen?
- Utfordring å utfordre elevene på det de sier.
- Barnekonvensjonen kan trumfe lærerens rettsikkerhet.
- Foreldres syn, blir ofte barnets syn. Kan saken forandre seg litt på veien?

Muligheter og mulige løsninger/tiltak:

- Hvordan stiller vi spørsmålene? Viktig å stille de åpen og støttende.
- Barnet må få vite hva som skjer i prosessen videre. Hvordan ser man for seg løsningen.
- Viktig med god foreldrerelasjon. Det er nøkkelen til barnets beste også.
- Sitte med barna når de spiser f.eks. Da fanger du opp mere hva som skjer.
- Skape rammer og rom for elevkontakt, elevrelasjoner bygges i hverdagen.
- Arenaer: Elevsamtaler, morgenstund, lesestund, spisepauser, friminutt.
- Viktig å dokumentere.
- Viktig å vektlegge barnets forslag til løsning.
- Aktivitet i samtalen, snakke mens man gjør noe.
- Dokumentering av samtalene med barna.
- Tålmodighet er viktig. Ikke ledende spørsmål. Tidsperspektivet her.
- Barnets betraktninger er bra. Subjektivitet kommer fram i en samtale. Kun barnet som kan si hva som er sakens kjerne. Barna ser ofte hva som fungerer for dem selv.
- Som lærere må man ta seg tid til å vente på svar. Mange har vanskelig for å sette ord på hva som er vanskelig. Dialog med heimen.
- Hva skal til for at du synes dette blir bra? Barnets betraktning viktigst.
- Sosiallærer kan være en ressurs i hverdagen og har trening og tid i samtaleteknikk.
- Robuste barn, samtalene videre kan føre til at barnet selv må endre noe.
- Voksne må øve på disse samtalene med barn. Ikke bli overivrige, eller legge sannheten på bordet.
- Lære barn å bli bevisst sin egen situasjon.
- Elevsamtaler er et viktig verktøy. Lære samtaleform, og å uttrykke seg.

Vi takker for engasjement og mange gode innspill – disse blir viktige å ta med i det videre arbeidet med kapittel 9A Skolemiljø.

Kontaktpersoner i Trøndelag er:

Bjørnar Fjellhaug, Skolelederforbundet

Geir Røsvoll og Hilde Lein, Utdanningsforbundet

Åse Aspås og Annikken Kjær Haraldsen, KS